

ПАМ'ЯТІ ПЕРШОГО УКРАЇНСЬКОГО КОСМОНАВТА П.Р. ПОПОВИЧА
(до 80-ти річчя від дня народження)

Карамаш С.Ю.

(Державний архів м. Києва)

...Його називали “зоряним сином України” і він все своє життя проніс любов до свого рідного краю, до національної культури і рідної мови, української пісні. Перший космонавт-українець мав чудовий тенор і знав напам'ять сотні українських пісень і часто співав їх у колі друзів. На орбіті під час першого свого польоту Павло Попович співав і відому на той час та популярну пісню “Четырнадцать минут до старта” на вірші Володимира Войновича, музика Оскара Фельцмана: “Заправлены в планшеты космические карты...”

Павло Романович Попович народився 5 жовтня 1930 року у с.Узині (селище міського типу Білоцерківського району Київської області) у сім'ї робітника. Навчався у ремісничому училищі у місті Біла Церква. 1951 року закінчив Магнітогорський індустріальний технікум, здобувши спеціальність техника-будівельника. Призваний до лав армії того ж року, у 1954 р. закінчив Сталінградське військово-авіаційне училище.

12-15 серпня 1962 р. на космічному кораблі-спутникові “Восток-4”, поруч з А.В. Ніколаєвим, що летів на кораблі “Восток-3”, першим у світі здійснив груповий тривалий космічний політ (перебував у космосі 70 годин і 48 секунд, зробивши 48 обертів навколо Землі, подолавши шлях у 1 млн. 980 тис. км. Параметри польоту – висота апогею 236,7 км, перигею 179,8 км. Вага кожного з кораблів становила 4722 кг., кут нахилу їх орбіт – близько 65 °.)

Перший у світі груповий космічний політ фактично тривав більше трьох діб. Космонавтів почали називати “космічними, зоряними, небесними брата-

ми”. Космонавти здійснили кінозйомку Землі з космосу, ці кадри увійшли у документальний кінофільм “Небесные братья”. У польоті підтримувався радіозв'язок між кораблем та Землею. До Землі вперше транслювались телевізійні зображення космонавтів, безпосередній нагляд за ними вело телебачення – транслювалися телевізійною мережею СРСР та інтербаченням. Фактично, таким чином, народилося вперше у світі космобачення. Саме Ніколаєв і Попович стали його зачинателями і практичними впроваджувачами.

На орбіті П.Р. Попович вів щоденник, записував враження від побаченої неземної краси через ілюмінатор, коли космічний апарат знаходився над Тихим океаном. Космонавти на орбіті проводили наукові та медико-біологічні експерименти. У стані невагомості космонавти вільно пливли у кабіні. Їх працездатність повністю зберігалася.

Приземлення відбулося о 9 годині 59 сек. у заданому районі: поблизу селища Атасу Карагандинської області – катапультивання і спуск на парашуті у точці 48° 10' північної широти, 71° 51' східної довготи.

“Восток-3” з А.В. Ніколаєвим стартував 11 серпня 1962 р., а “Восток-4” – через добу. На орбіті мінімально їх розділяло 5 км. Ніколаєв здійснив більше 64-х обертів навколо Земної кулі за 94 години і 22 хвилини, подолавши 2 млн. 640 тис. км. Параметри польоту – висота апогею 234,6 км, перигею 180,7 км. Катапультивання відбулося, точка приземлення на парашуті – 48° 02' північної широти, 75° 45' східної довготи., це сталося о 9 годині 52 сек.

Польоти “небесних братів” стали підставою для ствердження, нібито у космосі можна “взяти на бордаж” американців. Американці не повірили, оскільки пристроїв для маневрування і зближення космічних кораблів не існувало. Але їх розрекламували деякі писаки – автори книг про Ніколаєва та Поповича – Ф.Лушников та В. Михальченко, з серії “Герої зоряних трас”. Вони навіть написали про нібито власне враження космонавтів від ручного керування космічними апаратами...

18 серпня на трибуні Мавзолею космонавти вітали москвичів піднятими догори руками, трималися за руки, поруч стояв Хрущов.

Саме польотами «Восток-3» і «Восток-4» практично вперше доводилася можливість багатодобового перебування людини у космічному просторі. 1962 року до космосу стартувала серія штучних супутників “Космос”.

1968 року Попович закінчив Військово-повітряну інженерну академію ім. М.Є. Жуковського.

Автор цього матеріалу палко зустрів П.Р. Поповича у Києві, коли той відвідав середню школу № 24, що знаходиться і нині на Сирці по вул. О.Теліги, 15. Автор цього матеріалу тоді перебував у лавах піонерів і як “хорошисту” (так називали учнів, що мали оцінки без трійок) та Голові ради загону завуч школи доручила мені асистувати прапор школи. Всі учні прийшли до спортзали по класах – рівними колонами, разом з класними керівниками. Присутні перебували у піднесеному настрої, піонери – у білих сорочках з червоними галстуками.. Спортзала вщерть заповнювалася учнями школи, всі стояли по класах у шеренгах, центр зали був вільний. Ліворуч від мене крокувала дівчинка з іншого класу, ми тримали піонерський салют і йшли за прапором, витягуючи носок, а прапор виносив хтось зі старшокласників, хлопець ви-

щий за нас і міцний Обійшовши усі шеренги. Пам’ятаю П.Р. Поповича – молоду, енергійну привітну, доброзичливу і усміхнену людину. Космонавт вітав нас, бажав нам добре вчитися, щоб ми змогли приносити користь Батьківщині. Для нас, учнів, він був “кумир”, жива легенда! Адже саме космонавти ставали взірцями для тогочасної молоді. Попович завершив свій невеликий виступ традиційним закликком: “Піонери, у боротьбі за справу Комуністичної партії Радянського Союзу будьте напоготові!” — “Завжди напоготові!” – відповіла хором зала і салютувала космонавтові № 4. Попович знаходився суто в руслі головних партійних пропагандистських кроків і виконував свою місію сумлінно і старанно. Членом КПРС він перебував з 1957 року.

У ті далекі роки слова «космос», «космонавт», особливо для молоді лунали як дороговказ у майбуття, незвідане і привабливе, світле комуністичне майбутнє. Всі мали рівнятися на космонавтів, так писала преса і виховувало телебачення і космонавти завжди були овіяні героїчною славою. Про жодні неполадки і проблеми в освоєнні космосу не повідомлялося, проблеми просто не висвітлювалися засобами масової інформації. Фактично ставши фаховим істориком, я дізнався про підготовку і загибель у барокамері першого наймолодшого кандидата у космонавти – українця Володимира Бондаренка, обраного на цей політ самим Сергієм Корольовим, за часів перебування М.С. Горбачова. А та зустріч і залишилася зі мною у пам’яті як світле свято всієї школи і моє особисте, а тепер мені випала нагода поділитися нею з істориками та дослідниками науки і техніки.

На все життя я залишив у пам’яті ту зустріч з П.Р.Поповичем, адже асистентом при прапорі школи я був вперше і в останнє. І таких величних урочи-

стостей, як тоді – в приїзд Поповича, я не пригадую.

Зазначу, що у вересні 1966 року сформували групу військових космонавтів, до якої разом з п'ятьма кандидатами зараховано і П.Р. Поповича. До складу групи увійшли: Ю.Артюхін, О.Губарєв, В.Гуляєв, Б. Белоусов, Г. Колесников. Саме з останнім у цьому переліку – Геннадієм Колесниковим він готувався до нового надсекретного польоту на новому військовому космічному кораблі “Союз ВИ”. Але нестача коштів і протиріччя у керівництві згорнули проект у грудні 1967 року.

І все ж другий політ у космос П.Р. Попович здійснив 3-19 липня 1974 р. разом з Юрієм Петровичем Артюхіним на космічному кораблі “Союз-14” і орбітальній станції “Салют-3”. Старт відбувся о 21 год. 51 хв. Артюхін (1930 р.нар.) був членом КПРС з 1957 року, як і Попович закінчив Військово-повітряну інженерну академію ім. М.Є. Жуковського (1958), у загоні космонавтів перебував з 1963 р. Стиковка зі станцією, яка вже знаходилася на орбіті з 25 червня 1974 р., відбулася 5 липня за розрахунками – успішно, а власне стикувальний політ тривав 15 діб.

Космонавти провели комплекс науково-технічних і медико-біологічних експериментів. На борту станції знаходився мікробіологічний культиватор, на якому космонавти проводили засівання культур бактерій, вивчався особливий їх розвиток за умов невагомості. Виконали програму фотографічних робіт геолого-морфологічних утворень земної поверхні. Одночасно ці об'єкти фотографувалися з літаків. Космонавти працювали разом, допомагаючи один одному. Екіпаж вивчав атмосферні утворення та явища, а також фізичні характеристики космічного простору, здійснював медико-біологічні дослідження з вивчення впливу факторів космічного польоту на організм людини та встановлення раціональних режимів роботи екіпажу,

проводилися іспити вдосконалених систем станції, а також бортових систем та апаратури.

Загальна вага станції після стикування – більше 25 т., максимальний діаметр – 4,15 м., обсяг герметизованого простору – 100 кв.м., загальна довжина у стикувальному стані 23 м. Станція складалася з герметичного блоку та негерметичного відсіку рушійних установок. Герметичний блок мав робочу, побутову зони, зону приладів та перехідну і поділений “підлогою” на “верхню” – житлову і “нижню” – апаратну. У відсіках станції підтримувалася постійна температура 21-22°C, атмосферний тиск дорівнював 835-850 мм. ртутного стовпчику. Розстикування зі станцією відбулося 19 липня о 12 год. 03 хвилини. Станція ще працювала з космонавтами Г.В. Сарафановим і Л.С. Дьомінім та в автоматичному режимі, 24 січня 1975 р. припинила існування у щільних шарах атмосфери над Тихим океаном.

Приземлення ж П.Р. Поповича та Ю.П. Артюхіна сталося 19 липня о 15 год. 21 сек. у заданому районі, у 140 км. південного сходу м. Джеккаган (Казахстан).

А взагалі, за два космічних рейси Попович налітав 18 діб, 16 годин і 14 хвилин.

Саме 1974 року відбулися ще запуски нової орбітальної станції “Салют-4”, пілотованих кораблів “Союз-15” та “Союз-16”, штучних супутників Землі: наукового, прикладного та військового спрямувань, автоматичних станцій “Луна-22”, “Луна-23”, а до Марсу літали станції “Марс-4”, “Марс-5”, “Марс-6”, “Марс-7”, запущені 1973 року ...

Павло Попович отримав вчений ступінь кандидата технічних наук (1977), носив звання «льотчик-космонавт СРСР» (1962), був генерал-майором авіації (1976). Космонавт виконував громадянські обов'язки, був беззмінним депутатом Верховної Ради

СРСР 7-9 скликань, нагороджений двома орденами Леніна, які вручалися при присвоєнні звання героя СРСР (а це звання Попович отримував двічі – 18 серпня 1962 р., 20 липня 1974 р.), а також орденом Червоної Зірки, медалями та ще він мав звання Героя Праці на той час Демократичної Республіки В'єтнам (1977) (нині СРВ). Неодноразово Попович приїздив до себе на батьківщину в Україну – майже кожного року відвідував Київщину і Київ, хоча мешкав у Росії.

30 вересня 2009 року П.Р. Поповича не стало. Він раптово пішов з життя на відпочинку в Криму, не доживши п'ять днів до свого 79-ти річчя... Пішов з життя видатний космонавт і людина, яку завжди пам'ятатиме людство.

Саме пам'яті першого українця-космонавта присвячений мій матеріал, адже ім'я цієї людини гідно вписано в історію освоєння космічного простору. П.Р.Поповичу присвячені окремі книжкові видання, короткі біографічні відомості про нього можна відшукати в багатьох енциклопедіях, друком виходили численні статті та повідомлення. Мій матеріал може тільки додати до інших публікацій тепло моєї душі у ставленні до цієї героїчної і цілеспрямованої особистості, яку я близько бачив на власні очі, стояв перед ним, чув його промову, вітав його; тут коротко зібрані найголовніші віхи його життєвого подвигу, який він здійснив на благо всього людства. Його ім'ям названо гірський хребет в Антарктиді та одну з малих планет.

ДО ВІДОМА АВТОРІВ

Рукопис статті подавати українською (як виняток – російською) мовою, надрукованим на одній стороні аркушів паперу формату А4 шрифтом Times 14 через 1 інтервал (обсягом до 10 стор.) та електронну копію на дискеті (Word). Рукописи надсилати за адресою: 01015, м. Київ, вул. І. Мазепи, 21, корп. 19, Центр пам'якознавства НАНУ і УТОПК, редакція журналу «Питання історії науки і техніки», а також електронною поштою (lagrif@mail.ru).

Рукопис починати з УДК в верхньому лівому кутку аркуша, далі назва статті (великими літерами по центру), нижче прізвища та ініціали авторів з науковими ступенями і званнями – по центру; ще нижче в дужках назва організації. Перед основним текстом статті мають бути анотації російською (або українською, якщо стаття російською) та англійською мовами (300–500 знаків). В кінці статті подати відомості про авторів (фотографії, місця роботи, посади, поштові адреси, контактні телефони, електронні адреси).

В основній частині статті у довільній формі повинні бути відбиті: постановка задачі і її актуальність, аналіз останніх досліджень з проблеми, виділення невирішених задач, виклад матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів, висновки і перспективи подальших досліджень.

Перелік літературних джерел (у порядку посилань в тексті на номер джерела в квадратних дужках) подавати після тексту статті на мові джерел за загальними правилами.

Рішення про публікацію статті приймає редколегія. До статті можуть бути внесені редакційні зміни без узгодження з авторами.

Редколегія